

С Р П С К И

КЊИЖЕВНИ ГЛАСНИК.

УРЕДНИК, ЈОВАН СКЕРЛИЋ.

Власник, Богдан Поповић.

КЊИГА ДВАДЕСЕТ СЕДМА.

БЕОГРАД.

НОВА ШТАМПАРИЈА „ДАВИДОВИЋ“, ДЕЧАНСКА 14.
1911.

ВЛАШКИ ЦИГАНИ У СРБИЈИ.

Сви Цигани Краљевине Србије нису досељеници из једног краја, нити с једне стране. У главном четири су правца, са којих су они долазили у Србију, па се према томе и разликују и називају: из Турске — Турски Цигани, из Влашке — Влашки Цигани, из Аустрије — Немачки или Банаћански Цигани, из Босне — Бијели Цигани.¹

Колико је које од ових врста Цигана у Србији не може се тачно знати, јер статистика о томе нема података. Статистички податци о Циганима с обзиром на језик, којим говоре, не могу вредети и за њихово порекло. Дobar део свију врста Цигана говори само српски, многи Влашки Цигани не знају више влашки, неки Турски Цигани међу Власима у Источној Србији говоре само влашки. По податцима пописа од 31 децембра 1900 године, влашки говори свега 4709 Цигана,² а у ствари Влашких Цигана у Србији има много више, и ако су влашки језик давно заборавили.

Сви Влашки Цигани у Србији досељеници су из Румуније и из источнога дела Угарске. У Румунији се Цигани први пут помињу 1370 године. Откуда су тамо дошли још није начисто. По томе што Димитрије Кантемир, у првој половини XVIII века, вели за њих да у Молдавији говоре језиком, који је измешан „многим грчким и

¹ Види: „Српски Књижевни Гласник“, свеска за 16 март 1904, страна 433—436, свеска за 16 септембар 1907, страна 432 и свеска за 1 фебруар 1909, страна 202—209.

² „Статистика Краљевине Србије“, књига XXIV, страна 102—103.

персијским речима“,¹ којих још и данас има у циганском језику и у Румунији и на целом Балканском Полуострву, изгледа да су тамо отишли са Балканскога Полуострва, чији су сви Цигани, преко Грчке и Персије, дошли из предње Индије, циганске прапостојбине. Стара циганска организација и начин живота претрпели су на земљишту Влашке и Молдавије знатних промена. Другојаче но на Балканскоме Полуострву и у другим земљама, ми их тамо налазимо подељене у различите врсте са неједнаким правима у државама и различитог начином живота.

Од како се о Циганима у Влашкој и Молдавији зна нешто јасније и одређеније, они се деле на: *крунине* или *кнежевске* (Țigani domnești) и на *робове* (Robi): манастира (Țigani manastruști) и племића (Țigani boerești).

Крунини или кнежевски Цигани били су слободни људи, нису били стално настањени, већ су скитали од места до места, по својој вољи, а делили су се у четири подврсте:

1. *Лингурари* (Lingurari = Кашикари). Бавили су се поглавито гађењем дрвених кашика (lingură = кашика, отуда им и име: Lingurar = Кашикар) и другим израђевинама од дрвета (корита, вретена, заструзи и тако даље), или су градили угаљ, или су гајили крупну стоку и њоме трговали. Откуда су им ова занимања још се не зна. То су били најимућнији и најбољи Цигани у Румунији. Плаћали су порезе по двадесет до тридесет гроша годишње. У почетку XIX века већ су били почели и да се настањују.

2. *Урсари* (Ursari = Мечкари). Занимали су се поткивачким и котларским занатима. Поред тога су скитајући од места до места и водили мечке (urs = медвед, отуда им и име: Ursar = медведар, мечкар), које су као младе хватали по Карпатима и учили их различитим вештинама, које су пред публиком, за малу награду, изводиле.

¹ Dimitrie Cantemir, „Descrierea Moldovei“, Букурешт 1909, страна 215.

Да би их учинили безопаснима стругали су им зубе и нокте и лако опаљивали очи, да не би добро видели. Ови су се Цигани бавили понекад и трговином са коњима. Плаћали су годишњи данак као и Лингурари. Због својих рђавих особина били су страшило, где год се појаве. По занимању Урсари врло личе на *Зайаре* (Zarari), најдивљачкије скитачке Цигане у Турској, који воде мечке и мајмуне од места до места и од којих се неки преко зиме баве и ковачким пословима.¹ Могућно је да су Урсари потомци Запара, који су заједно са својим занатима отишли са Балканског Полуострва у Румунију.

3. *Рудари* (Rudari = Рудари). У почетку су вадили руде (rudă = руда, отуда им и име: Rudar = рудар) из рудника, а доцније су испирали и злато из река, те се називају и *Аурарима* (Aurar = златар). Аурари су давали кнегињама за накит три до четири драма злата. У време Димитрија Кантемира у почетку XVIII века примила је кнегиња од Цигана Аурара 1600 драма или 4 оке чистог злата, а кнегиња Ст. Раковица добила је 1764 године од 240 Аурара 1254 драма злата. Па при свем том они нису били ништа имућнији од Урсари, с којима су и иначе у многоне слични.

4. *Лајешу* (Laieş = члан хорде, од laie = хорда). То су Цигани скитачи, без сталног занимања. По особинама били су најгори од свију Цигана, али су у исто време имали највише слобода: смели су лутати по читавим кнежевинама Влашкој и Молдавској, према томе из које су, плаћајући само државни данак од тридесет гроша годишње. Имали су сем тога право да напасају своје коње поред свију путова и села. Већина се хранила само тицама или од крађе. И ако су били вешти и окретни у свима пословима, којих би се латили, радили су врло мало: дане су проводили у спавању, а ноћи у

¹ A. G. Paspati, „Etudes sur les Tchighianés ou Bohémiens de l' Empire Ottoman“ Constantinople, 1870, страна 22.

крађи и другим неваљалствима. Ако су већ морали радити, највише су волели да раде ковачки посао: браве, кључеви, клинци, гвоздени делови на плугу, обоци, прстење, све то за сеоску потребу, били су најобичнији предмети њихових израђевина. Радили су немарљиво, без пажње, грубо, као од беде. Своје ковачнице су увек носили са собом. Гдешто су могли изградити и врло добре ствари: пушке, копља, сабље и друго оружје, које се у рату употребљавало. У невољи су се лаћали и других послова, те су бивали чак и зидарски радници, али то је било само у невољи. Док су људи радили или спавали, жене су ишле улицама, те тумачили снове, прорицале богатства и срећне бракове. Сваке недеље и свеца, којих у Влашкој и Молдавији није било мало, поседале би испред црквених улаза и трудиле би се да изазову сажалење у побожне публике показујући јој на прсима децу или одевене фигуре у место деце, јадајући се да су болесна или мртва. После службе долазиле би пред бојерске палате или пред грађанске куће и са беспримерном дрскошћу и безобразношћу улазиле би, под видом прошње милостиње, у одељења, и ако никога не би нашле, крале би, што им дође под руку, и то тако вешто, да би их ретко ко опазио.¹

Ниједна од ове четири врсте Цигана, као што сам већ рекао, није имала сталног места за становање, те није имала ни сталних станова: лета су проводили под чергама, а зиме у земуницама, које су копали у шумама близу села, да би имали огрева и могућности за рад сељацима и за крађу. Десет по петнаест фамилија чиниле су целину, која се звала *салаш* (salaş) и која је стајала под управом једног *жуда* (jude = старешина, кмет). Жуде су зависили од једног *буљубаше* (bulubaşa), који је у Угарској и Трансилванији називан *војвода* (voevod) и кога су имали право сами да бирају. Да би неко могао бити

¹ Michel de Kogalnitchan, „Esquisse sur l'histoire, les mœurs et la langue des Cigains“, Berlin, 1837, страна 13—14.

изабрат, за буљубашу, или циганског краља, како су га понекад називали, требало је да је из породице, из које је већ било буљубиша, да је боље одевен од других, да је у зрелијим годинама и да је импозантног изгледа. Избор је вршен под ведрим небом. Кандидат је три пут подизан у вис уз радосну вику, и то је било све. По свршетку церомоније разилазили би се тако радосно, као да су велики кнезови, који су изабрали цара. Да би се разликовали од других Цигана жуде и буљубаше су ишли готово увек на коњима, имали су права да носе браду, да имају на себи дугачку пурпурну хаљину, жуте или црвене чизме, шубару од јагњеће коже, која личи на фригијску капу, а у рукама троструку камцију, којом кажњавају Цигане за крађу и друге грешке. Буљубаше су имале доста велику власт и ауторитет према Циганима. Они су били њихове судије у првој и последњој инстанци. Имали су права да казне кривце по своме нахођењу. Добијали су два гроша од сто од циганског данка. Они су били и представници Цигана са дужношћу давања рачуна о Циганима властима онога места, где се налазе. Жуде и буљубаше су потврђивани од великог кнежевског војводе. Њему су буљубаше предавали данак, који су скупљали жуде. Он је утврђивао количину данка и такса. Он је саопштавао жељу владе и био најзад цигански жуде у последњој инстанци. Њега су се Цигани више бојали но и самог владоца.¹

Робови (Robi) су били Цигани, који су припадали манастирима и племству. Као сопственост манастира они се први пут помињу у Влашкој у хрисовуљи Дана (1385 године) и Мирче (1387), а у Молдавији у хрисовуљи Александра (1428) и то под именом *Ацигани* (Ațigani),² којим их именом увек и називају румунски споменици.

¹ Ibidem, 14—15.

² Dimitrie Onciul, „Din istoria României“, Букурешт, 1909, стр. 44—45.

обови су били потпуно туђа сопственост и без икаквих права. Они су могли бити продати, промењени, поклоњени и наслеђени. Личнога права вису имали, но су сматрани као ствари, којима се могло слободно располагати. И деца су им остајали робови; па чак и онај, који би се оженио Циганком робињом, или која би Румунка пошла за Циганана роба, постајали би робови. Због велике користи од њиховога рада коштала је једна циганска фамилија у XVII веку у Молдавији четрдесет угарских форината, а у XVIII веку три до четири стотине леја (један леј вредео је седамнаест хелера). Број Цигана робова био је око 1837 године у Молдавији на 3851 фамилија, а у Влашкој на 33.000 фамилија. Сву корист од Цигана робова имали су само њихови господари: манастири и племићи. Владаоци и држава од њих нису имали ништа, јер као год што Цигани робови нису имали икаквих права у држави, исто тако нису према њој имали никакве ни дужности: нити су плаћали државни данак, нити су ишли у рат.¹

Понеки Цигани робови добијали су под закуп земљу за земљорадњу и сточарство. Понеки манастири и племићи, кад би имали Цигана више но што им је требало за домаћу службу и за рад, допуштали су им, да за извесну суму новаца могу за годину дана скитати и издржавати се од својих заната, обично ковања и грађења сита. Такви Цигани робови, ако би ишли у групама, такође су се називали *Лајешима* и живели су слично круниним Лајешима. Скитали су по својој вољи покорављујући се своме жуду и реду који је он одређивао и одржавао. Разлика је била само у томе, што су, у место круни, данак плаћали својим манастирима или племићима. Ако су пак ишли појединачно називали су се *Модорени* (Modoreani). И једни и други били су озлоглашени због рђавог владања и опасности које су причињавали. Али кад би њихови господари имали да граде какве грађе-

¹ J. Polek, „Die Zigeuner in der Bukovina“, Черновица, 1908, стр. 4.

вине или да предузму други какав већи посао, њихова је дужност била, да на сваки позив дођу и раде као радници, и за то су добијали по један грош дневно за храну. Иначе су робови били потпуно на расположењу својих господара и радили су послове који им се одреде и где се упуте.

Робови који су становали у сталним становима и чији су послови били стално на једноме месту, називани су *Ватрашима* (Vatraș, од *vatră* = огњиште). Неки су Ватраши становали по селима, и поред тога што су радили земљу својих господара, они су били и бербери, кројачи, обућари и поткивачи. Већина пак Ватраша, који су припадала племићима, становала је у варошима, по бојерским кућама, где су употребљавани као кројачи, пекари, зидари, кочијаши, покућари, а жене су употребљаване за рибање и чишћење кућа, за бељење платна, шивење одела, за вежење златом и сребром убруса и марама, у чему су се особито одликовале. Код мањих бојера робови Цигани су били лакеји и кувари, и ако су, као и сви Цигани у опште, били врло прљави. У свакој племићској кући био је кривични законик за робове, који би што погрешили. Он је на Цигане примењиван са великом свирепošћу. Ако би Циганин заслужио какву казну, тучен је бичем без милосрђа. Чак су Цигане тукли и на фалогам,¹ али је ова казна доцније забрањена органичким регуламентом. Ако би Циганин покушао да бежи од свог господара, метао би му се оковратник, испуњен гвозденим шиљцима, који боду око врата, те не даду лећи ни заспати.

Међу Ватрашима су били најбољи музиканти у Влашкој и Молдавији. По типу су се у почетку XIX века били већ са свим преобразали и нису више личили на Цигане. Исто тако били су напустили и заборавили свој језик

¹ Фалоге су нарочита справа за тучење штаповима по табанима. Она је тако удешена да се кривцу привежу ноге за мотку, коју двојица држе на раменима, а кривчеви табани стоје на више окренути и слободни.

и оставили старе обичаје и навике, тако да се нису могли разликовати од осталих Молдаваца и Влаха.

*

И из доведе реченога већ је јасно, да стање Цигана робова у Румунији није било нимало завидно, већ на против. Детаљнији описи њиховога положаја не могу се помињати без језе. Људи који су га запамтили описују га страшним бојама. М. Когалницеану у своме говору о ослобођењу Цигана, у румунској Академији 9 априла 1891 године, казује како је „време своје младости виђао на улицама у Јашу људска бића, која носе ланце на рукама и ногама, а неки чак и гвоздене карике око главе, а утврђене око врата. Свирепи бој, осуда на глад и дим, затварање у нарочите апсане, избацивање голих у снег или у замрзнуту реку, то је била судбина сиротих Цигана. Није се пазило ни на породичну светињу и везу: жена је одузимања од мужа, кћи отрзана од родитеља, деца откидана из родитељских наручја, одвајана једно од другог и продавана као стока на све четири стране Румуније. Ни хуманост, ни религија, ни грађански закон не имађаху милости за ова сирота бића. Страшно је то било видети...“¹ Други један савременик ропства Цигана у Румунији вели: Бојери су располагали својим робовима (Циганима) готово неограничено; они су им могли дати посао какав су хтели, могли су их кажњавати по својој вољи, тукли су их, затварали, окивали, метали им гвоздене оковратнике са шиљцима, мучили их, па чак и сакатили; узимали су им све што су имали, па чак и жене и децу; продавали су их, мењали, поклањали, и чак бацали у тамнице; једино нису имали право да их вешају и убијају, већ су морали да их издржавају, да им дају стан, одело и храну. Без тога би у осталом пропали, а губитак ма и једног роба био је велика штета, јер је сваки представљао реалну вредност. Богатство сва-

¹ М. Cogalniceanu, „Desrobirea Țiganilor“, Букурешт, 1891, страна 14.

ког бојера рачунало се по броју Цигана које има. Што је ко имао више Цигана био је богатији и моћнији.¹

Овакво зло стање Цигана робова учинило је, те је у првој половини XIX века извешан број старијих и млађих бојера, руковођен духом времена и законима човечности, предузео да спере са своје отаџбине ову ропску срамоту. Ослобођење Цигана и сувише је задирало у бојерске интересе, те није могло постати општа жеља, али су ипак многи од њих, неки за живота, а нарочито многи на самрти, ослобађали и помиљовали Цигане. Реч „помиљовање“ (iertare) нарочито се наглашава, јер се баш она налази у свима актима ослобођења.² И ако је број оваквих случајева ослобођавања бивао све већи и већи, први удар ропству Цигана били су закони о ослобођењу манастирских Цигана у Молдавији од стране кнеза Михаила Стурзе 1845 године.³ Приватни Цигани остали су и даље у ропству, но свакоме је већ било јасно да је и њихово ослобођење само питање времена. 11 јуна 1848 године, приликом велике револуционарне прокламације, чуле су се радосне речи и за Цигане: „Народ румунски збацује са себе нечовечност и срамоту, да држи робове и објављује слободу приватним Циганима“. Али са пропашћу тековина ове револуције Цигани поново постадоше робови. И тек 10 децембра 1855 године у Јашу, а 8 фебруара 1856 године у Букурешту би озакоњено и ослобођење приватних Цигана.

Од ослобођења Цигана у Румунији било је врло красних последица. Сем Лајеша, којих још и данас има у Румунији под чергама, и сем Урсара, „сви су се остали слили у народну масу румунску и од ње се разликују само својим мрким и азијским лицем и живошћу своје фантазије, иначе их налазимо у свима друштвеним кла-

¹ G. Sion, „Affranchissement des Tziganes“ („La Patrie“, journal conservateur quotidien, Bucarest, 1909, № 345—346).

² M. Cogalniceanu, „Desrobirea Țiganilor“, страна 15.

³ Ibidem.

сама. Од прокламовања ослобођења није прошло ни педесет година, а Цигани су нам [Румунима] дали индустријалаца, уметника, одличних официра, лекара, па чак парламентарних говорника“.¹

Таква је била судбина Цигана робова у Румунији.

Ни слободни, крунини, Цигани нису имали много бољу срећу од робова. Ни иначе ненавикнути на сталан живот и непрекидан рад, они нису живели угодно. Сем тога потуцајући се и просећи, прогањани с места на место, мучени од својих и државних старешина, без куће и кућишта и без земље у опште, а стално цеђени данком и кулуком, који су били врло тешки, и они су проводили тежак и чемеран живот.

Стање Цигана у Румунији било је у опште врло бедно и очајно.

(Свршиће се.)

Тихомир Р. Ђорђевић.

ВЛАШКИ ЦИГАНИ У СРБИЈИ.

(Крај).

Тешки положај Цигана у Влашкој и Молдавији пре ослобођења учинио је, те су они врло рано почели да напуштају ове земље и да беже на све стране, кад год би им се за то указала прилика. Због тога данас налазимо Влашких Цигана растурених далеко изван Румуније, по различитим земљама, а врло знатан део у Србији. У антропогеографским проматрањима Пчиње и Криве Г. Ј. Цвијић помиње тамошње Цигане Лингуре, који су му изгледали другојачег порекла од тамошњих Цигана Јорговаца.¹ Г. Ј. Х. Васиљевић помиње Цигане Лингуре² и већ посрбљену лингурску породицу³ и Лингурце⁴ у Кумановској Области. За лингурску породицу у селу Табановцу постоји предање да је „дошла у село из врло далеког краја“, да су јој чланови у почетку „радили имања у селу на наполицу“. Лингурци у Бјеловцу и у Арбанашком славе Петков-дан, омиљену славу Влашких Цигана.⁵ Сви ови Цигани нису ништа друго до Влашки Цигани Лингурари. Г. Густав Вајганд је на своме путу, 1889 године, нашао Влашких Цигана чак између Елбасана и Бе-

¹ Ј. Цвијић, „Основе за Географију Македоније и Старе Србије“, I, Београд 1906, стр. 182.

² Др. Јован Јаци-Васиљевић, „Јужна Стара Србија“, I, Београд 1909, стр. 186.

³ Ibidem 199.

⁴ Ibidem 266 и 268.

⁵ Ibidem.

рата. Он вели да „свако имање (чифлик) у овоме крају има својих Цигана, који не само што раде као надничари, већ их има и настањених као сељака. Међу Циганима скитачима, као што су котлари, ковачи, мечкари има многих, који су пореклом из Румуније и који се служе румунским језиком као матерњим језиком, док домаћи Цигани, сем циганског језика, знају већином све балканске језике“.¹ И ако се изриком не каже, судећи по занимању, ја мислим да су Влашки Цигани, били и они, које је у почетку XIX века, нашао Пуквиљ на реци Деволу као испираче злата у речном песку. Они за време кише, кад се овај посао не може радити, дубе корита од ивовине и продају у суседним варошима, у којима продају златарима и своје злато изливено у шипке.² У Аустрији има врло много Влашких Цигана, нарочито у Банату, Ердељу и Буковини.³ Има их доста чак и у Славонији, где их називају *Коришарима*⁴ и у Босни, где их зову *Каравласима*.⁵

У Србији не само што има доста Влашких Цигана, већ се пажљивим испитивањем могу да изнађу и све врсте Цигана поименце, које сам навео за Румунију. У Србији су сви Влашки Цигани православне вере, коју су пренели још из Румуније, и најобичније славе Свету Петку.

Кад су Цигани почели прелазити из Румуније у Србију не зна се, али је по свој прилици, услед рђавога положаја, који су имали у Румунији, то било врло

¹ G. Weigand, „Die Aromunen“ I, Leipzig 1895, стр. 78.

² L. Pouqueville, „Voyage dans la Grèce“, Tome II, Paris 1820, стр. 375 и 376.

³ Dr. J. H. Schwicker, „Die Zigeuner in Ungarn und Siebenbürgen“, Wien und Teschen 1883, стр. 91; Dr. N. v. Wlislocki, „Die Sprache der transilvanischen Zigeuner“, стр. 1; Dr. J. Polek, „Die Zigeuner in der Bukowina“, Czernowitz 1908.

⁴ T. Filipescu, „Coloniile române din Bosnia“, Букурешт 1906, стр. 199.

⁵ Dr. L. Glück, „Zur physischen Anthropologie der Zigeuner in Bosnien und Hercegovina“, Wien 1897, стр. 3.

рано. У већој пак маси могло је бити у оно време, кад су и Румуни у великом броју почели прелазити на земљиште Србије, онда кад је знатан део Србије, услед велике сеобе српскога народа у Аустрију 1690 године, остао пуст, а нарочито после аустријске окупације Србије 1718 године,¹ кад је и у Румунији после 1711 године настало за народ очајно стање под Фанариотима².

Они су прелазили и доцније све до ослобођења Цигана у Румунији. У нашој Државној Архиви налазе се помени преласка Влашких Цигана у Србију. 30 августа 1833 године, № 24, пише Стефан Стојановић из Неготина кнезу Милошу, како је 20 августа прешао из Кладова у карантин чернецки Циганин Константин Ђумиш са својом женом Флором и са малим дететом и како их је ту силом зауставио „бојар Скордина из Чернеца, који се ту тад десио и који је њих познао да су његови и од њега у Турску побегли“. „Речени Циганин јест одонуда овамо прешао са истом женом, но децу овамо изродио, како казују кладовски житељи, јербо му је овамо у Кладову још четворо деце остало“.³ — 20 септембра 1833 године, № 30, шаље Стеван Стојановић из Неготина Кнезу Милошу списак лица двеју фамилија влашких Цигана, који су побегли из Румуније у Фетислам, и које је послао у Пожаревац, с препоруком да суд пожаревачки извести Кнеза о њиховом доласку у Пожаревац. Из списка се види да је прва фамилија, која је бројала четири душе, била са „спаилука чокоја Костаћи Таргужиулуј“, а други од седам душа са „спаилука чокоја Петракија Бурулана“.⁴ — 24 јуна 1836 године, № 433, пише Стефан Стојановић из Неготина Кнезу Милошу како је ноћу између 17 и 18 јуна „пребегло“ из Румуније „на нашу

¹ Тих. Р. Ђорђевић, „Незвано гробље у Жагубици“ (Старинар за 1908, стр. 171).

² Т. Filipescu, „Coloniile române din Bosnia“, стр. 249.

³ Држ. Архива. Кнежевска Канцеларија, Нахија Неготинска 1833 године.

⁴ Ibidem.

страну, у Срез Кључки дванаест фамилија Цигана са шездесет и једним чланом које „желе да се по Окружију Крајинском сместити могу“, и које је старешина Среза Кључког одмах послао у Неготин. Даље јавља „да су фамилије ове Костандин Кмет и поп из села Корбов-Острова (ово је село у влашкој страни) на нашу страну на осам ораница превезли и оне су за превоз њима 410 гроша платиле“. Из „Списка Влашких Цигана, који су између 17 и 18 јунија из Влашке у Србију пребегли“, који је Списак Стефан Стојановић приложио писму Кнезу Милошу, види се, да су девет фамилија биле својина „некога Николаја Сердара Куку из Букареста“ и да су „дотерале 13 коња и 6 кочија“, остале пак „три фамилије правителству влашкому принадлеже“ и да су „на 8 јашаћи коња дошле“.¹

У Државној Архиви има помена да је и Кнез Милош тражио из Румуније Цигане за своју потребу. 18 октобра 1830 године пише Стефан Стефановић из Пореча Кнезу Милошу да је примио његово писмо од 12 октобра и да по њему полази „у Фетислам нарочито Цигана ради“, да их потражи или ако их не нађе, да распита, да ли се „у Пашалуку Адакалском онакових Цигана налази, који су ашчилуку или у терању коња вешти“ и нада се да ће му адакалски паша испунити молбу, кад му саопшти „да су такви од потребе Вашему Сијателству“.² 20 октобра пише да је сишао до Фетислама „за потражити којег из Влашке Циганина, који је ашчилуку, терању коња у интову или о послуживању око астала обучен“, да је „у Текији нашао једног чокојског Циганина, који коње, као што каже, зна терати добро“ и да му га је текијски војвода обећао дати, али да и паши за то јави, и да ће још кога потражити, и ако нађе молиће Дарвиш-агу да му их даде, а ако их не дадне да ће молити пашу.³

¹ Ibidem 1836 године.

² Ibidem, Нахија Пожаревачка 1830 године.

³ Ibidem, Нахија Неготинска 1830 године.

24 октобра јавља из Пореча да је „летос било доста Цигана Влашких у Фетисламу, но због великог данка и кулука турског побегли су опет у Влашку“, да му је Дервиш-ага обећао „да ће средство употребити, ако се може украсти неколико вештих из Влашке Цигана“ и да је за сад „једва три Циганина и то кочијаша нашао, но и они су на лађама доле“, али је паша обећао да ће их за неколико дана послати. 9 новембра најзад шаље Стефановић два Циганина кочијаша Кнезу Милошу, и јавља да ће и трећег послати чим дође, а 30 новембра шаље му кочијаша Циганина по имену Мартина Предо.¹

Влашне Цигане у Србији називају општим именом *Влашки Цигани* или *Каравлашки Цигани*,² Овоме имену није потребно никакво објашњење. Али се за Влашке Цигане чују често у народу и имена:

Лингурари, Лингури, Лингураши и Лингурци. То су Цигани који по Србији граде и продају народу: кашике, корита, карлице, вагане, заструге, вретена, калеме и сличну дрвенарију. Њих народ зове још и *Коришарима, Карличарима и Врешенарима*. Ових Цигана има расту- рених по Целој Србији. Већа су им насеља у Комши, засеоку села Нереснице (Срез Звишки, Округ Пожаре- вачки, око 100 кућа и бурдеља), Лукову (Срез Боље- вачки, Округ Тимочки, око 70 кућа и бурдеља), Наупари и Сеземчи (Срез Расински, Округ Крушевачки), на Цр- номе Врху (Срез Омољски). Има их још: у Округу Кра- јинском: у Уровици и Брзој Паланци (Срез Крајински); у Округу Пожаревачком: у Бродици (Срез Звишжи), Влашком Долу (Срез Моравски); у Округу Моравском: у Плажану, Лукавици (Срез Ресавски), Избеници (Срез Темнићки), Трешњевици, Ловцима (Срез Белички); у Округу Смедеревском: у Великој Плани, Великом Орашју (Срез Јасенички), Лугавчини (Срез Смедеревски); у Округу

¹ Ibidem.

² Вук С. Карацић, Даница за 1827 годану, стр. 110. — Други Цигани их називају *Влашко Рома* (Влашки Цигани) или *Вла- хурија*.

Београдском: у Сенаји, Врчину (Срез Грчански), Рипњу, Зуцима (Срез Врачарски), В. Иванчи, Бабама, Рогачи (Срез Космајски), Барајеву, Мељаку, Сремчици, Степојевцу (Срез Посавски), Црљени (Срез Колубарски); у Округу Ваљевском: у Обреновцу, Пироману (Срез Посавски), Горњем Јабучју, Бањанима (Срез Тамнавски); у Округу Подринском: у Дреновцу, Совљаку, Табановићу, Дуваништу (Срез Мачвански); у Округу Крушевачком: у Витановцу (Срез Расински); у Округу Нишком: у Рујишту (Срез Бањски), Чести (Срез Моравски). Има их још и у многим другим местима у Србији.¹ Многи Лингурари у Србији већ су давно, услед несташице у дрвеној грађи, напустили свој занат, те им је остало само име. Лингурари у Србији не знају цигански језик. Многи су га већ давно заборавили, по свој прилици још док су били у Румунији, јер причају да га никад нису ни говорили. Међу собом сви говоре само влашки. Јасно је да су ови Цигани исто што и румунски Лингурари.

Мечкари. То су румунски Урсари. У Србији их нема много. Живе врло растурени по земљи, највећим делом још ненастањеним животом. Воде мечке и мајмуне, па са њима, за врло малу награду, изводе пред публиком разне продукције. Они са својим мечкама и мајмунима путују и ван Србије, и то далеко, чак до Лондона, Петрограда, Цариграда и Рима. Неки су одлазили чак и у Америку.

Сами пак Влашки Цигани праве међу собом већих и детаљнијих разлика, управо онаквих какве су биле и на земљишту Румуније. Сем општих имена, која сами себи дају: *Цигање* (Цигани), *Ром'ни* (Румуни), *Цигање Ром'њици* (Румунски Цигани) и сем поменутих Лингурара и Урсара, они се деле још на:

¹ Рпста Т. Николић, Пољавица и Клисуре („Насеља Српских Земаља“, књ. III, страна 113, 114, 125, 148); Мил. Т. Ракић, Качер („Насеља Срп. Земаља“, књ. III, стр. 1818; Љуб. Павловић, Колубара и Подгорина („Насеља Срп. Земаља“, књ. IV, стр. 497).

Рударе или *Аураре*, како називају неке Лингураре који су се по свој прилици већ одавно, пошто у Србији нису нашли услова за рударство, или што су га се оставили још у Румунији, прихватили дрводељског заната, и живе у свему као Лингурари.

Лајеше, Лајаше или *Лајеце*. То су Влашки Цигани скитачи, или су до скоро били скитачи. Очували су готово свуда свој цигански језик, знају гдешто и влашки, али су га они што скитају, или живе по чисто српским крајевима, заборавили, само су масу влашких речи сачували у своме циганском језику, којих нема у језику Турских Цигана. Баве се ковачким занатом особите врсте: граде гребене, бургије, вериге, бакраче. Вере су православне од старине. Славе обично Свету Петку. Лајеше сам налазио у Срезу Омољском (Округ Пожаревачки) у селима: Јошаници (2 куће), славе Свету Петку, настанили су се пре десетак година, а пре тога су скитали, Осаници (1 кућа), Милатовцу (1 кућа), Лазници (2 куће). Сем ових има у Омољском Срезу још неколико фамилија Лајеша, које скитају радећи по селима свој занат или продајући израђевине. У сресу Бољевачком (Округ Тимочки) нашао сам у селу Добром Пољу седам бурдеља Лајеша. Ту су од пре тридесет годана, а пре тога су скитали по Срезу Голубачком (Округ Пожаревачки). Знају да су старином из Румуније, али кад су прешли не знају. Славе Свету Петку, Светог Аранђела и Светог Јована. Од њих сам сазнао да Лајеша има још у Округу Крајинском у: Сиколу, Поповици и Уровици (Срез Крајински); у Округу Пожаревачком у: Сени, Каони (Срез Звишки), Шетоњу, Брзоходу (Срез Млавски); у Округу Тимочком у: Слатини (Срез Зајечарски). Лајеше у Сени (Срез Звишки) сам посетио 15 августа 1910 године. Има их преко двадесет фамилија. Зими живе у бурдељима, а лети под чергама. Називају се још и *Бонкулешти*, које име незнају да објасне, јамачно ће им бити старо породично, име које се пренело и на насеље. У Сени су само са кућама, иначе скитају и скитајући раде свој занат. Не-

колико фамилија Лајеша из Сене нашао сам преко лета 1909 године, под чергама, на друму испод села Рашинца у Срезу Млавском. Говоре цигански и влашки. Славе Свету Петку и Светог Аранђела. За разлику од других Лајеша зову се и *Немачкари* и *Њамцу* (Немци), што показује да су из Румуније прво отишли у Аустрију, ту живели неко време и отуда прешли у Србију, какав је случај и са многим другим Лајешима. Држим да су Лајеши и 35—40 кућа Влашких Цигана у Пожаревцу, који не памте већ више да су били Лајеши. Доселили су се у Пожаревац од прилике пре 70—80 година; неки још пре, а неки после тога из околине Беле Цркве, из села Лангофета, Златице, Гаја и Дубовца Други пожаревачки Цигани зову их Њамцу (Немци). Срби их зову *Бурдељашима* или *Бурдељанима*, јер су за дуго становали по бурдељима. Сами пак себе зову *Цигани Рум'њици* (Влашки Цигани). Славе Свету Петку, Светог Аранђела и Светог Николу. Говоре влашки, цигански не знају. Вере су православне. Баве се свирањем и надничењем. Лајеши ће бити и Цигани *Лајињешће*. Њих нисам имао прилике да видим, јер их у Србији нема много, али сам за њих сазнао од других Цигана. Они прелазе из Бугарске у Источну Србију, те по њој скитају и опет се враћају или у незнатном броју и остају. Говоре цигански и влашки и у свему се иначе слажу са Лајешима.

Има још једна врста Цигана у Србији за коју бих, по имену и по томе што су од старине православне вере, рекао да су Влашки Цигани. Други Цигани, а и они сами зову се *Заврачи*. Име ово је неоспорно румунско: *zavragiu* = *zavergiu* значи завереник, бунтовник, али откуда је дошло Циганима, не могу да се домислим. Говоре међу собом само цигански. У језику имају приличан број румунских речи, али не само што не памте да су пореклом из Румуније, већ чак то одричу. Вере су сви православне. До скоро су били сви скитачи, па и сад још многи, и ако су настањени, скитају ради посла, а један део чак и стално. Ових Цигана нашао сам

на много места у Источној Србији. Најобичније су ковачи, а жене им торбаре по селима. Народ их где што зове *Бургијари* и *Гребенари*, али они сем бургија и гребена израђују још и маказе (за шишање стоке), кантаре, вериге, сацаке, клинце, багламе, турпије, секире и мотике. У Лукову (Срез Бољевачки, Округ Тимочки), где их има око 10 кућа, граде још и решета од коже и купују вуну, жито, коже, свиње и продају у Параћину. Још су уз то многи од њих и свирачи. Земљу никако не раде. У Великом Црнићу (Срез Пожаревачки, Округ Пожаревачки), где их има око 30 кућа, баве се поглавито трговином, свирањем, земљорадњом, један је чак и обућар, али нема ниједног ковача. Док су били скитачи бавили су се џамбаслуком. У Седлару (Срез Ресавски, Округ Моравски) има их око 35 кућа. Баве се сви трговином са стоком, вуном, кожама и житом. Луковски Заврачи били су до пре 30—40 година чергари. Лутали су кочијама по Пожаревачком, Смедеревском и Моравском Округу. Најпре су се настанили у Мутници (Срез Параћински, Округ Моравски), а одатле су дошли у Луково. Сви произилазе од једне фамилије, која се звала Баба-Радићи. Славе Светог Николу, а Ђурђев дан им је заветина. Црнићски Заврачи настанили су се пре 40—50 година, пре тога су били скитачи. Славе Велику Госпођу, Светог Николу и Свету Петку. Цигана Заврача има у многим местима у Окрузима: Крајинском, Пожаревачком, Тимочком и Моравском, а у мањој мери и много даље од тих округа.

Помињем још Влашке *Цигане коваче*. И они себе називају Влашким Циганима (Цигањи Ром'њици), али кад хоће нарочито да се разликују називају се *Коваши* (ковачи, једнина *Коваш* од румунске речи *совасиу* = ковач) или *Цигањи ђе фијер* (од речи до речи: Цигани од гвожђа = Цигани који обрађују гвожђе) Они живе по једна или по неколико фамилија стално по влашким селима Источне Србије, најобичније у својим сталним кућама, и раде ковачки занат. Но сви ови Цигани ковачи нису по старини Влашки

Цигани, већ су двојаког порекла, али су се гдешто тако слили једни у друге да их је тешко разликовати. Једни су прави Влашки Цигани, пореклом из Румуније, ма да нигде не знају од које су врсте. Они су се као ковачи настанили међу Румунима Источне Србије и подмирују им потребу у ковачким потребама. Говоре влашки, али знају понешто и цигански. Обично сви славе Свету Петку. Као пример за њих наводим три куће Влашких Цигана у Крепољину (Срез Омољски, Округ Пожаревачки). Оне су произашле од једног претка, који се доселио пре педесет година из села Осанице, румунског села у истом срезу. Православне су вере, славе Свету Петку и називају се, поред Коваши и Цигањ ђе фијер, још и *Цигањи Царјењи* (од Тага = Тага Румунеаска = Румунија). Други су Турски Цигани, који су се као ковачи настанили у румунским селима и живећи у маломе броју међу Румунима, примили њихов језик и у свему се изједначили са Влашким Циганима ковачима, тако да чак и не знају да су потомци Турских Цигана. Једино што их издаје то је, што нису сви вере православне и што славе Светог Василија и Ђурђев-дан. Као пример за ове Цигане наводим неколико кућа Цигана у Добром Пољу (Срез Бољевачки, Округ Тимочки), који ту живе међу Румунима, као Влашки Цигани ковачи, али су се покрестили тек пре петнаест година и славе Светог Василија и Ђурђев-дан, што су славили и пре покрштења.

Обратно пак, бивало је да су се Влашки Цигани ковачи настањивали по српским селима, ту заборављали влашки језик и остајали на циганском и на тај начин се изједначивали са Турским Циганима, те их је тешко на први поглед издвојити. Испитивањем се пак види да у њиховом језику има доста заосталих влашких речи, да су православне вере од старине и да најобичније славе Свету Петку.

Гдешто су се Влашки Цигани ковачи стицали у истоме селу са Турским Циганима ковачима, па се ту срођивали и изједначивали, тако да им је сад разлику

или тешко или немогуће ухватити. У Лазници, румунском селу у Срезу Омољском, има седам кућа Цигана ковача. Порекло не памте, вере су православне, стари још по мало знају цигански, иначе сви говоре влашки. Међу собом се ни по чему не разликују, сем што шест кућа слави Свету Петку, те бих рекао да су старином од Влашких, а једна Светог Василија, те мислим да је од Турских Цигана. У Јошаници, српском селу у истом срезу, има пет кућа Цигана ковача. И они су сви вере православне, цигански знају још само старији, иначе сви говоре српски. Ни по чему се не разликују, сем што четири куће славе Свету Петку, а једна Светог Василија. По томе би прве четири куће биле пореклом од Влашких, а пета од Турских Цигана. Но оваква одређивања порекла по вери и слави, и ако у највише случајева могу бити тачна, могу и да заведу. Има случајева да су и Турски Цигани од старине православне вере, сем тога укрштањем се често пута и слава мењала, због тога су и одређивања порекла Цигана ковача, по слави и вери, само релативно тачна.

Тихомир Р. Ђорђевић.
